

Landschapsbeheer
Groningen

THUIS

in het landschap

Van stinzenplant
tot börgbloumkes:
*een kleurrijke
toekomst voor
historische flora*

Aan de slag
met het verhaal
van landschap,
erfgoed, mens
en water in het
waddenlandschap

Een landschap vol verhalen
de landschapsbiografie van het Westerkwartier

Inhoud

06

09

14

16

18

COLOFON
Jaargang 7 | mei 2025

Uitgave
Landschapsbeheer Groningen
Roderwolderdijk 60
9744 TH Groningen
T (050) 534 51 99
info@landschapsbeheergroningen.nl

Redactie
Marien Bos, Anne Hindriks-Chardon,
Nynke van der Laan en Sanne van der Velde.
Landschapsbeheer Groningen

Vormgeving
Create iD - Sandra Jonge Poerink

Fotografie
Henk Tuinema, Herman Huiskes,
Sebastiaan Rodenhuis Fotografie,
Niels Knelis, Stella Dekker Fotografie,
Irene Lantman

Cover
Ecoloog Manon Ploeger bij de Breedenborg
in Warffum
foto: Niels Knelis

Ontvang je het magazine voortaan liever
digitaal? Mail dan je gegevens naar
info@landschapsbeheergroningen.nl.

04.

In het kort
06.

Van stinzenplant tot börgbloumkes: een kleurrijke toekomst voor historische flora
09.

Een landschap vol verhalen: de biografie van het Westerkwartier
12.

Bloeiend Perspectief: “We willen kijken wat er binnen onze eigen invloedssfeer ligt”
14.

Samenwerken aan een toekomstbestendig landschap in het Gorecht
16.

Aan de slag met het verhaal van landschap, erfgoed, mens en water in het waddenlandschap
18.

Groen talent: werkvoorbereider Jeroen Knol
19.

Botanisch schetsboek
20.

Ommetje Garmerwolde: een dorp met geschiedenis en leven

Samen maken we het verschil

Kortgeleden reed ik met twee enthousiaste en nieuwsgierige reisgenoten door het Groningse landschap. We hadden geluk. De lage zon voelde heerlijk en verwarmde het landschap, dat zich met al zijn pracht en unieke verhalen van zijn beste kant liet zien. En die verhalen zie je pas écht als iemand je erop wijst of als ze door een ingreep weer zichtbaar zijn gemaakt. Precies dát was de bedoeling van onze reis.

Het schotbalkhuisje en de dijkcoupure bij Garnwerd zijn zulke voorbeelden. Ze nemen je mee terug in de tijd. De dijken langs het Reitdiep, eb en vloed tot aan de stad... Ons gesprek en de verhalen kabbelden al rijdend door. Het besef van de cultuurhistorische rijkdom van Groningen begon steeds meer te landen. Dit erfgoed vormt de onderlegger van ons bestaan, van onze plannen en opgaven. Het verleent het dorp en zijn inwoners een identiteit. Waardevol in vele opzichten.

Soms is de balans ook zoek. We reden over één van de oudste dijken van Groningen, de Wolddijk, langs het gehucht Westerdijkshorn. Al in de 12e eeuw legden monniken, onder aanvoering van Walfridus, deze dijk aan om het water tegen te houden. De weem met het herstelde kerkhofje, de boerderij en het torentje liggen er prachtig bij. Er tegenover loopt een kerkepad. De romantiek doet haar werk. Maar de lage zon is hier onverbiddelijk: kijkend langs het torentje domineren de grote gebouwen van de melkfabriek van Bedum de omgeving, net als de nieuwe hoogspanningsmasten die brutaal en respectloos het landschap doorsnijden. Ook dat gebeurt.

Toch overheerst het goede gevoel. Juist die kleine ingrepen in het landschap, bij voorkeur gedaan mét inwoners, boeren, erf-eigenaren of vrijwilligers, maken het verschil. Door dit in heel het Groningse landschap te doen, begint het hele landschap te leven. Daar werken we aan. In deze THUIS laten we zien hoe we dat doen: samen!

Al die kleine ingrepen samen maken het grote verschil. Wanneer over een aantal jaar al deze relatief kleine ingrepen, fysiek of als verhaal, met elkaar verbonden zijn, is de waarde van ons land-schap geborgd. Dan wordt het dagelijks een feest, voor onszelf én voor iedereen die ons Groningse land wil bezoeken.

“dit erfgoed vormt de onderlegger van ons bestaan, van onze plannen en opgaven. Het verleent het dorp en zijn inwoners een identiteit.”

Peter Hellinga

IN HET KORT

VRIJWILLIGERS GRONINGEN

Sinds dit jaar vertegenwoordigen wij de groene organisaties in het samenwerkingsverband Vrijwilligers Groningen. Vrijwilligers Groningen ondersteunt, schoolt en waardeert vrijwilligers en hun organisaties in de provincie.

Op de website www.vrijwilligersgroningen.nl vind je een vacaturebank voor vrijwilligersfuncties in Groningen. Daarnaast is er een kennisplein, vol handige trainingen en cursussen, zoals bijvoorbeeld een workshop fondsenwerving en een training vrijwilligers werven. Een handige plek voor zowel vrijwilligers als bestuursleden die veel met vrijwilligers te maken hebben.

Zaaimachine nodig?

Heb je als gemeente, dorpsbelangen, vereniging, natuurorganisatie of andere terreinbeherende organisatie materieel nodig? Bij ons kan je machines huren, samen met een deskundige machinist die verstand heeft van beheer van de verschillende landschapselementen, natuurlijke aanleg en biodiversiteit. Sinds kort hebben we een hele handige zaaimachine in ons bezit. De machine maakt de grond klaar en zaait. Heel efficiënt en tijdsbesparend.

Kijk voor meer informatie op onze website landschapsbeheergroningen.nl/wat-doen-wij/inzet-machines.

NATUURKLUSSEN BIJ JOU IN DE BUURT

Wil jij iets betekenen voor natuur bij jou in de buurt, maar heb je niet elke week tijd om je in te zetten als vrijwilliger? Zoek een leuke natuurklus en help wanneer het jou uitkomt. Van wilgen knotten tot bollen poten, en van poelen schoonmaken tot fruitbomen snoeien. Er is van alles te doen. Ook kun je zelf een groene klus aanmelden, bijvoorbeeld als je als dorp of vereniging extra handjes nodig hebt.

Ga naar www.natuurklus.nl

MAAIAGENDA VAN DE ZEISBRIGADE

Onze Zeisbrigade is actief in heel Groningen, waar ze natuurvriendelijk maaien op bijzondere locaties. Met de zeis kun je nauwkeurig maaien zonder de bodem te beschadigen en selectief gras verwijderen, wat bijdraagt aan biodiversiteit. Door gefaseerd te maaien ontstaan microklimaten die ideaal zijn voor allerlei insecten. De brigade organiseert regelmatig workshops en demonstraties, en iedereen kan meedoen op de maaidagen.

Benieuwd naar de maaiaagenda van 2025? Scan de QR-code of kijk op onze website.

WEEK VAN DE BIODIVERSITEIT

De biodiversiteit staat onder druk. Dit terwijl de verscheidenheid aan planten en dieren juist zo belangrijk is voor onze gezondheid, economie en onze leefomgeving. Daarom zet de gemeente Groningen tijdens de Week van de Biodiversiteit het belang van een rijke natuur in de schijnwerpers met een bomvol programma vol leuke en leerzame activiteiten. Ook wij dragen ons steentje bij met inspirerende excursies. Zo kijk je door de ogen van een spotvogel naar het gebied Gorecht of ga je mee op veldbezoek naar bloemrijke bermen rondom Wittewierum.

Meedoen? landschapsbeheergroningen.nl/agenda

RUG-studenten helpen 'overhoeken' opsporen

In de voormalige gemeente Ten Boer werkt Landschapsbeheer Groningen binnen het programma Bloeiend Perspectief aan een groenere leefomgeving. Een van de manieren om de biodiversiteit te vergroten is het inrichten van overhoeken: kleine, ongebruikte stukjes grond die schuil- en voedselplekken bieden voor dieren en als stapstenen tussen natuurgebieden fungeren.

Omdat overhoeken lastig te vinden zijn, ontwikkelden RUG-studenten van de minor Geospatial datasciences een methode om ze op te sporen met een GIS-analyse. Hun bevindingen bieden waardevolle inzichten, die Landschapsbeheer Groningen zeker zal toepassen in Bloeiend Perspectief en toekomstige projecten!

Landschapsbeheer Groningen krijgt bijzondere boeken

Bijna 150 jaar oud zijn ze: deel I en II van Nederlandsche Flora en Pomona uit 1879. Toen voormalig stadsecoloog Wout Veldstra een bijeenkomst bijwoonde over de aanleg van een Groningse boomgaard, georganiseerd door Landschapsbeheer Groningen, raakte hij geïnspireerd. Hij en zijn vrouw Engelen Hanzens, beseften dat juist hier de bijzondere boeken op hun plek zouden zijn. Eind vorig jaar droegen ze de waardevolle werken over aan collega Riek Guikema.

Wil je meer lezen over deze bijzondere boeken of ze digitaal inkijken? Scan de QR-code of kijk op onze website.

Riek Guikema, Engelen Hanzens en Wout Veldstra

VAN STINZENPLANT TOT BÖRGBLOUMKES

Een kleurrijke toekomst voor historische flora

Daslook bij de Menkemaborg in Uithuizen

Lente in Groningen betekent op veel plekken een tapijt van kleurrijke bloemen. Van sneeuwklokjes en holwortel tot wilde narcissen en bosanemonen: stinzenplanten, die in Groningen börgrbloumkes worden genoemd, zijn al eeuwenlang een sierlijke aanvulling op ons landschap. Toch heeft deze bijzondere flora het moeilijk. Dat is precies de reden waarom het project Van Stinzenplant tot Börgrbloumkes in het leven is geroepen. Samen met Landschapsbeheer Friesland, Landschapsbeheer Noord-Holland en diverse andere organisaties zet Landschapsbeheer Groningen zich in om de historische groeiplaatsen in het Waddengebied te behouden, te versterken en waar mogelijk uit te breiden. Heilien Tonckens is als stinzenflora-expert verbonden aan dit project.

Ecoloog Manon bij de historische Breedenborg in Warffum. Eén van de herstellocaties van het project.

Levend stukje erfgoed

Stinzenplanten zijn verwilde sierplanten die vaak eeuwen geleden zijn aangeplant op buitenplaatsen, borgen, herenboerderijen, huizen van notabelen en andere historische locaties. Deze planten gedijen goed in voedselrijke, meestal kalkhoudende bodems en bieden vroeg in het jaar een onmisbare bron van nectar en stuifmeel voor insecten. Bovendien vormen ze een levend stukje erfgoed dat een uniek inzicht biedt in de tuin- en landschaps-geschiedenis van Noord-Nederland.

De aanleiding: bedreigde biotopen

Hoewel stinzenflora ooit uitbundig aanwezig was, staan de biotopen waar ze groeien onder druk. Klimaatverandering, veranderingen in beheer en de verspreiding van dominante soorten zoals daslook zorgen ervoor dat bepaalde zeldzame soorten verdwijnen. Om het tij te keren, richt *Van Stinzenplant tot Börgrbloumkes* zich op herstel, versterking en bewustwording.

In elk van de drie noordelijke provincies gaan we de stinzenflorabiotopen op zes historische locaties herstellen. Daarnaast zijn ook monitoring, vermeerdering en kweek, educatie en recreatie belangrijke pijlers van het project.

Heilien Tonckens: expert in stinzenflora

Heilien Tonckens is van jongs af aan gegrepen door wilde- en stinzenplanten en heeft van haar passie haar beroep gemaakt.

Heilien herinnert zich haar eerste kennismaking met stinzenplanten nog goed. “Al op de lagere school vond ik bijzondere bloemetjes in onze tuin, die nergens anders in de buurt groeiden. Toen mijn meester ze benoemde, was mijn interesse gewekt. Later besepte ik dat het stinzenplanten waren.” Die fascinatie groeide uit tot een levenslange passie, met als hoogtepunt haar werk als kweker en haar bijdrage aan verschillende publicaties over dit onderwerp.

Voor Heilien betekenen stinzenplanten ook het begin van het voorjaar. “Op een dag als vandaag, wanneer de zon schijnt en de eerste bloemen hun kop opsteken, voel je dat het nieuwe seizoen eraan komt. In januari kijk ik al uit naar de eerste sneeuwklokjes – een teken dat het nieuwe jaar echt begint.”

“In januari kijk ik al uit naar de eerste sneeuwklokjes - een teken dat het nieuwe jaar echt begint”

Stinzenflora-expert Heilien Tonckens

Eén van haar favoriete stinzenplanten is de holwortel. “Wat deze plant zo bijzonder maakt, is de geur. Op een zonnige dag in april, als de temperatuur rond de 14 graden ligt, komt de geur je tegemoet. Dat is echt fantastisch.”

Blijvende verandering in bewustwording

Voor Heilien is het project geslaagd als niet alleen de historische locaties hersteld worden, maar ook als er een

blijvende verandering in bewustwording plaatsvindt. “Ik hoop dat mensen niet alleen genieten van de bloeiende stinzenflora, maar ook begrijpen wat ervoor nodig is om deze in stand te houden. Goed beheer, het juiste maaibeeld en ruimte voor natuurlijke vermeerdering zijn essentieel. Als het project bijdraagt aan een duurzame manier van omgaan met deze bijzondere flora, dan hebben we echt iets bereikt.”

De sneeuwroem groeit in Domies Toen in Pieterburen

“Ik hoop dat mensen niet alleen genieten van de bloeiende stinzenflora, maar ook begrijpen wat ervoor nodig is om deze in stand te houden”

Waar kun je stinzenflora bewonderen?

Voor wie de pracht van stinzenplanten in volle glorie wil bewonderen, noemt Heiligen een paar mooie plekken in de provincie Groningen die eind april en mei het bezoeken waard zijn:

De Menkemaborg in Uithuizen

Een indrukwekkende plek, al vormt de opmars van daslook hier een uitdaging.

De Fraeylemaborg in Slochteren

Beroemd om de prachtige anemonen.

Rensumaborg in Uithuizermeeden

Hier bloeit het zeldzame Haarlems klokkenspel.

Heiligen: “Ook in Friesland en Noord-Holland zijn prachtige locaties te vinden. Via de Stinzenfloramonitor kunnen bezoekers zelf ontdekken waar de planten op dat moment het mooist in bloei staan.”

Wat kun je zelf doen?

Wil je thuis aan de slag? Kies dan voor verwilderingsbollen die goed passen bij jouw tuin en onderhoud. Heiligen adviseert: “Denk goed na over de standplaats. Wil je bollen in het gras, dan kun je pas in juni maaien. Onder bomen of struiken is vaak een betere plek.” Ze raadt soorten aan zoals sneeuwkllokjes, wilde narcissen en sneeuwroem, die zich goed kunnen handhaven zonder dat ze de historische flora verdringen.

Ook roept ze mensen op om bijzondere stinzenplantenlocaties te melden. “Als je ergens een bijzondere plek tegenkomt, stuur ons dan foto’s en een beschrijving. Zo houden we samen het erfgoed in stand!”

Domies Toen in Pieterburen

Vrijwilligers helpen Manon met het potten van sneeuwkllokjes en Winterakoniet bij het kerkje van Westernieland

Stinzenfloramonitor

Op de Stinzenfloramonitor zie je precies waar en wanneer de mooiste stinzenplanten te bewonderen zijn. Selecteer je favoriete stinzenplanten en zie in één oogopslag waar je ze in Groningen, Fryslân of Noord-Holland kunt vinden.

Ga naar www.stinzenflora-monitor.nl of scan de QR-code.

Dit project wordt mede mogelijk gemaakt door het Waddenfonds, het Cultuurfonds, BPD Cultuurfonds en de provincies Groningen, Friesland en Noord-Holland.

Een landschap vol verhalen:

DE LANDSCHAPS BIOGRAFIE VAN HET WESTERKWARTIER

Het Westerkwartier is een regio met een rijke geschiedenis, die zichtbaar en voelbaar is in het landschap. Van de kleischil in het noorden, met zijn dijken en wierden, tot de veengebieden en de houtsingels in het zuiden - elk stukje vertelt een eigen verhaal. Dit landschap is gevormd door de natuur én door eeuwenlange menselijke invloed, vanaf de prehistorie tot de ingrepen van nu.

Dynamisch en toegankelijk document

In opdracht van de gemeente Westerkwartier werken we aan een landschapsbiografie: een dynamisch en toegankelijk document dat de unieke landschapsonwikkeling in kaart brengt. Deze landschapsbiografie is niet alleen een bron van kennis, maar ook een inspiratiebron - voor bewoners, beleidsmakers en liefhebbers van het landschap.

We brengen de geschiedenis in beeld en kijken ook vooruit: hoe kunnen we het landschap blijven koesteren en ontwikkelen? De landschapsbiografie biedt handvatten voor visievorming en beleid en nodigt uit tot nieuwe initiatieven. Zo verbinden we verleden, heden en toekomst, en laten we het landschap spreken.

Ontdekkingstocht

Nynke van der Laan, projectmedewerker met een focus op landschap en cultuurhistorie, is één van de schrijvers van de landschapsbiografie. Nynke: “Het meeschrijven aan de landschapsbiografie is voor mij een waardevolle ervaring. Niet alleen omdat ik landschapsgeschiedenis heb gestudeerd, maar ook vanwege mijn persoonlijke band met het gebied. Mijn vader en die kant van de familie komen namelijk uit het Zuidelijk Westerkwartier. Zelf kom ik uit een aangrenzende gemeente, aan de andere kant van de provinciegrens—een gemeente met landschappelijke overeenkomsten met het landschap van het Zuidelijk Westerkwartier zoals een beekdallandschap, middeleeuwse agrarische veenontginningen en de duidelijke sporen die zijn ontstaan door de turfwin-

wikkeling van het gebied. We beginnen de biografie met de ondergrond en het natuurlijke landschap, waarbij we onder andere de invloed van de verschillende ijsstijden bespreken. Deze onderdelen vormen de basis van een gebied. Vervolgens komt het Holoceen aan bod, het geologische tijdvak van 11.700 jaar geleden tot nu.

In het holoceen verschuift de focus naar de invloed van de mens op het landschap. Vanwege de aanzienlijke landschappelijke verschillen splitsen we het Westerkwartier op in twee delen: het Noordelijk en het Zuidelijk Westerkwartier, vanwege de aanzienlijke landschappelijke verschillen. In het noorden ontstaat vanaf 600 v. Chr. het wierdenlandschap. Wierden zijn kunstmatig opgeworpen heuvels die bij hoogwater droog bleven, in een tijd zonder dijken. De biografie gaat dieper in op de bewoning, landbouw en handel in dit gebied. Het dijklandschap volgt daarop. Door de aanleg van dijken, verloren wierden hun functie van de eerste zeedijken. Verder belichten we de uitwateringssluizen en de rol van het klooster van Aduard in de dijkontwikkeling.

ning. Ondanks een aantal landschappelijke overeenkomsten voelt dit onderzoek toch als een ontdekkingstocht. Door het speuren naar bronnen en het schrijven leer ik, naast meer over het landschap van het Westerkwartier, dus ook een beetje over mijn eigen familiegeschiedenis. Zo stuitte ik tijdens mijn onderzoek bijvoorbeeld op foto's van het ouderlijk huis van mijn vader—een huis dat inmiddels helaas niet meer bestaat. Maar bijvoorbeeld ook foto's van mijn overgrootopa en zijn broers op hun werk. Ik vind het mooi dat ik mijn vaardigheden in het doen van landschapshistorisch onderzoek in kan zetten voor dit project, terwijl ik tegelijkertijd meer verbinding met mijn familie en het Westerkwartier krijg."

Samen weten we meer

Bewoners en gebruikers spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van het landschap. Om beter inzicht te krijgen

in de betekenis van natuur, landschap en erfgoed voor hen, organiseerden we eind januari een inloopavond voor bewoners en gebiedspartijen. Tijdens deze bijeenkomst hoorden we ontzettend veel waardevolle verhalen over hún landschap. Deze verhalen hebben we vervolgens zo goed mogelijk verwerkt.

Het Westerkwartier in twee delen

De landschapsbiografie van het Westerkwartier biedt een helder overzicht van de geologische en historische ont-

“Door het speuren naar bronnen en het schrijven leer ik niet alleen meer over het landschap van het Westerkwartier, maar ook een beetje over mijn eigen familiegeschiedenis.”

Hier ontstond ook het wegdorpenlandschap met de houtsingels. Elzenbomen rijzen hier op uit de ontginningsloten. Ook de lage gebieden tussen de zandruggen, die voornamelijk in gebruik waren als hooiland zijn hier kenmerkend.

Tot slot komt het veenkoloniale landschap aan bod, waarin de turfwinning een belangrijke rol speelt, evenals de invloed van de familie van Ewsum en de opkomst van vaarten en wijken. In dit hoofdstuk wordt ook de laagveenwinning besproken, die leidde tot de vorming van petgaten.

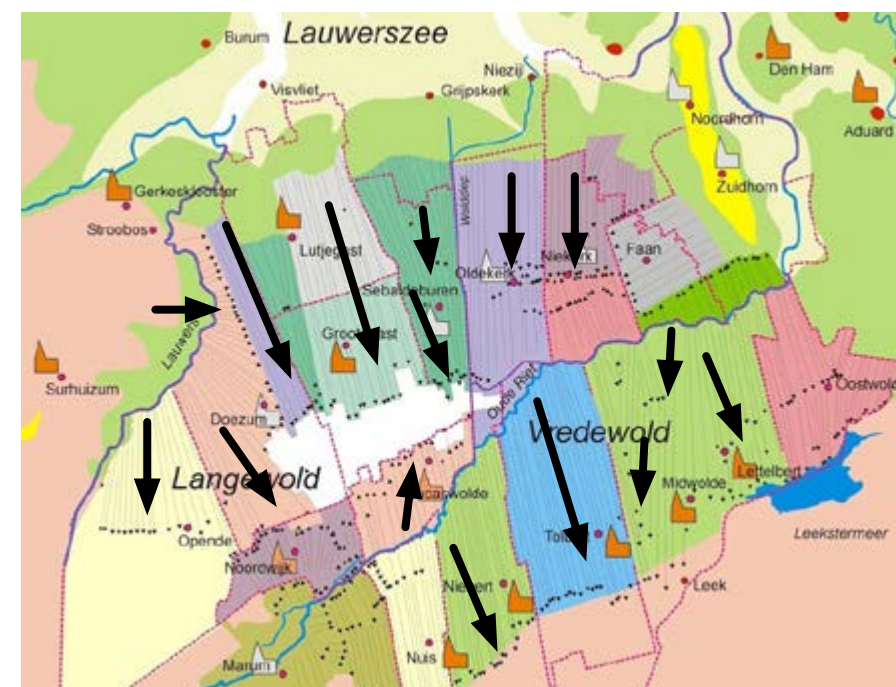
Een voortdurend groeiende schat aan gebiedskennis

De landschapsbiografie wordt uiteindelijk vormgegeven als een toegankelijk en bruikbaar digitaal bestand, dat online kan worden gelezen en gedownload. Daarnaast krijgt de biografie een interactieve vorm via een ArcGIS Hub—een online platform waarmee informatie op een publieksvriendelijke manier wordt gedeeld. Hier kunnen geïnteresseerden zelf hun weg door het landschap bepalen, met kaarten, historische beelden en landschapsverhalen als leidraad.

De ArcGIS Hub is meer dan een digitale leesomgeving; het is ook een platform voor samenwerking en kennisdeling. Naast de gemeente kunnen bewoners en andere geïnteresseerden hier zelf beeldmateriaal en verhalen op locatie niveau toevoegen. Zo ontstaat een voortdurend groeiende schat aan gebiedskennis, waarin historisch beeldmateriaal, landschapsbepalende elementen en bijzondere pareltjes worden verzameld en zichtbaar gemaakt.

Naar verwachting is de landschapsbiografie in juni klaar. Houd hiervoor onze website in de gaten.

Overzicht van de vroegmiddeleeuwse verkaveling van het zuidelijk Westerkwartier. De zwarte pijlen vertegenwoordigen de ontginningsrichting. Zoals je kan zien staan deze haaks op de rivieren, omdat dit zorgde voor natuurlijke afwatering van het veengebied. (bron: Landschapsgeschiedenis.nl)

Een bewoner en zijn plaggenhut in de Lutjegastermieden. De woon- en werkomstandigheden van de veenarbeiders in de vervingstijd van het Westerkwartier waren erg slecht.

Inwoners Sabine en Cees omarmen

Bloeiend Perspectief

“We willen kijken wat er binnen onze eigen invloedssfeer ligt”

In het programma Bloeiend Perspectief werken bewoners van de voormalige gemeente Ten Boer samen met Gemeente Groningen en Landschapsbeheer Groningen aan een groenere en aantrekkelijke leefomgeving waar vogels, vlinders, insecten én mensen zich thuis voelen. Bewoners Sabine Otten en Cees van der Gaag, die betrokken zijn bij stichting Leefbaar Thesinge, zijn enthousiast over het programma en doen daarom mee met hun eigen erf.

Beiden woonden ze jarenlang in de stad. Cees in Alkmaar, Sabine in de binnenstad van Groningen. Zij is opgegroeid op een boerderij en hij op Texel, zo zijn ze beide gewend geraakt aan groene weidse omgevingen. Dat sprak ze ook aan in Thesinge, waar ze inmiddels alweer 12 jaar wonen. Sabine: “Het was een gevoel van thuiskomen. Niet alleen een balkon hebben. Ik dacht: hier is meer land, meer natuur dan in de stad.”

In Groningen, waar Sabine werkt, hoort Sabine echter meer vogels dan in Thesinge. “Naast de Oude Hortus in de Grote Kruisstraat hoor ik meer vogelgeluiden dan hier. Dat geluid van vogels, die levendigheid daar, daar kunnen wij niet tegenop. We zouden hier graag ook zo’n biotoop willen bieden.”

In die 12 jaar dat ze in Thesinge wonen zagen ze hun omgeving veranderen. “Je ziet dat de hoeveelheid vogels die

“Meer insecten zorgen voor meer vogels, dat hoort bij elkaar. We zijn bewust bezig met de veranderingen.”

hier rondvliegt achteruitgegaan is. Bij het ontbijt zag ik de meesjes altijd heel druk vliegen en dat is substantieel minder geworden. We omarmen Bloeiend Perspectief omdat we hopen daarmee een klein beetje een tegenbeweging te kunnen maken. Meer insecten zorgen voor meer vogels, dat hoort bij elkaar. We zijn bewust bezig met de veranderingen”, aldus Sabine. Cees: “We moeten onze omgeving op een andere manier inrichten. Dat is nieuw en dan

is het fijn dat er mensen zijn die er verstand van hebben, hun expertise willen inzetten en willen meedenken. Dit alles zodat er een gezond klimaat blijft voor ons allemaal.”

Op erfbezoek

Ecologen Jantien en Manon gingen bij Sabine en Cees op erfbezoek. Ze bespraken de wensen om meer biodiversiteit toe te voegen, bekeken wat er al is in de tuin en wat er nog gedaan kan worden om extra soorten aan te trekken.

De grote tuin is door de vorige eigenaar volgens de Feng Shui-principes aangelegd. Sabine: “We wisten daar niets van toen we hier kwamen wonen, maar vinden het een prettige tuin zo. Daarom zouden we liever ook niet te veel aan de vormen van de tuin veranderen en de kleuren, rood- en rozetinten zoveel mogelijk willen aanhouden.”

Wat is er al?

Sabine en Cees zijn al goed op weg met hun tuin. Er zijn op veel plekken, zelfs onbewust, kleine leefomgevingen gecreëerd voor vogels en insecten. Er zijn veel fruitbomen, een houtsingel, een waterschaal voor vogels en een composthoop. Verder ligt er een takkenril rond het terrein en er is een houtopslag waarin al jarenlang hetzelfde hout ligt. Dat is goede plek voor bijen om te overwinteren. Ook is er al veel voedsel omdat er verschillende soorten besenstruiken zijn geplant. In de voortuin zie je in het voorjaar veel krokussen, narcissen en sneeuwkllokjes.

Wat kunnen ze extra doen?

Het terrein ligt mooi vrij aan een sloot met daarachter weiland, aan het begin van het dorp. Het plan is nog niet klaar, maar dit kan een goede plek zijn voor het plaatsen van een ransuilnest. Ook verkennen Jantien en Manon de mogelijkheden om een natuurvriendelijke

oever bij de sloot aan te leggen. Er zijn daar namelijk veel ongebruikte vierkante meters grond die geschikt kunnen zijn. Verder kunnen er nog meer vogelkasten voor verschillende vogels bij en kan er een grotere diversiteit aan struiken en planten aangeplant worden.

Samen maken we de omgeving van Ten Boer groener

Sabine en Cees voelen de urgentie om zelf te kijken wat er binnen hun kunnen ligt, als het gaat om het aanpassen van hun leefomgeving. Cees: “Wij zijn onderdeel van de natuur en die komt steeds meer onder druk te staan. Je kunt toekijken en afwachten, of iets bijdragen wat in je eigen invloedssfeer ligt. Stichting Leefbaar Thesinge kijkt naar een breder perspectief. We proberen vanuit daar het beleid aan te sturen voor meer kwaliteit in onze leefomgeving. Als individu vinden we het ook belangrijk bij te dragen en de verantwoordelijkheid niet alleen ‘bij een ander’ neer te leggen. Er is vanuit het dorp veel draagvlak voor vergroening. We laten dit graag zien, zodat Bloeiend Perspectief steeds meer mensen inspireert.”

“Wij zijn onderdeel van de natuur en die komt steeds meer onder druk te staan. Je kunt toekijken en afwachten, of iets bijdragen wat in je eigen invloedssfeer ligt.”

Manon en Cees bekijken of het erf geschikt is voor het plaatsen van een ransuilnest.

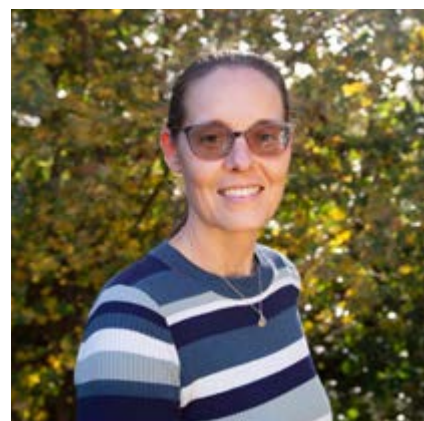
Samen maken we de leefomgeving in Ten Boer en de omliggende dorpen groener en gezonder. Dit doen we door inheemse planten, struiken en bomen te planten, nestmogelijkheden te bieden, natuurvriendelijke oevers en voedselbossen aan te leggen en nog veel meer. Met natuurlijk alle ruimte voor ontmoeting en beweging. Dit doen we in het dorpsgroen, op (boeren)erven en in zoveel mogelijk tuinen.

Bloeiend Perspectief is een programma van Gemeente Groningen en Landschapsbeheer Groningen dat mogelijk wordt gemaakt door Nationaal Programma Groningen. Het is gestart in 2024 en loopt tot en met 2030.

www.bloeiend-perspectief.nl

Het erf van Sabine en Cees.

Samenwerken aan een toekomstbestending landschap in het Gorecht

“We hopen een groen en gezond gebied te behouden waar de mensen trots op zijn. Robuust genoeg om de toekomst aan te kunnen.”

Het Gorecht: een afwisselend landschap

Het Gorecht is de naam van het oude rechtsgebied ten oosten en zuiden van de stad Groningen. Het is een uniek en afwisselend landschap dat bestaat uit twee delen: de hoge zandgronden van het Go met dorpen als Haren, Onnen, Noordlaren en Glimmen en de lage, natte Hunzestreek, ook wel het Wold genoemd met Engelbert en Middelbert.

De landschappelijke verschillen zijn groot: van het kleinschalig hooggelegen landschap op de Hondsrug tot de natte beekdalen van de Drentsche Aa en Hunze. Kenmerkende landschapselementen zoals bomenrijen, houtwallen, hagen, knotbomen, pingoruïnes en oude waterloopjes geven het gebied zijn karakter.

Janneke van Gothem, eco-loog en projectleider bij Landscapsbeheer Groningen: “Het Gorecht is een verzameling van bijzondere landschapselementen. De variatie in ondergrond, maat en schaal maakt het uniek en rijk aan natuur. Hier leven dieren zoals de boomarter, zwarte specht, verschillende

vleermuizen en de otter. Deze dieren hebben een groot leefgebied en bepaalde mate van ouderdom van het landschap nodig, en komen daardoor lang niet overal voor. In het Gorecht zorgen alle verschillende elementen samen voor een kwalitatief hoogwaardig en robuust landschap waar deze dieren zich thuis voelen.”

Het rechtsgebied Gorecht.

DENK MEE

Heb jij ideeën om het Gorecht nog groener en levendiger te maken? Denk aan het herstellen van oude landschapselementen, het vergroenen van je erf, het herstellen van een pingoruïne, het organiseren van een excursie of het samenwerken in beheer en onderhoud. Inspirerende plannen die het gebied versterken blijven welkom! Stuur je idee naar Janneke van Gothem via j.van.gothem@landscapsbeheergroningen.nl

Mooi Gorecht: een meerjarig programma

Met het programma Mooi Gorecht slaan de gemeente Groningen en Landscapsbeheer Groningen de handen ineen met grondeigenaren, beheerders, bewoners en ondernemers. Samen werken we aan een toekomstbestendig Gorecht, waarin landschap, biodiversiteit en samenwerking centraal staan. Dit programma bouwt voort op de succesvolle pilot Gebiedsaanpak Landschap Gorecht (afgerond in 2022). Het programma richt zich op:

HERSTEL EN AANLEG VAN LANDSCHAPSELEMENTEN

Kenmerkende elementen zoals houtwallen, houtsingels, knotbomen en poelen worden hersteld en aangelegd.

VERSTERKEN VAN BIODIVERSITEIT

Door gerichte maatregelen dragen we bij aan een gezonde flora en fauna in het gebied.

DUURZAME SAMENWERKING

We ontwikkelen een aanpak voor gezamenlijk beheer en onderhoud met eigenaren, boeren en bewoners.

KENNISONTWIKKELING

Nieuwe inzichten en methoden worden gedeeld en toegepast, zodat het landschap toekomstbestendig blijft.

“Het Gorecht is een verzameling van bijzondere landschapselementen.”

Samen met inwoners

Als projectleider brengt Janneke alle partijen in het gebied bij elkaar. “We werken aan een meerjarig plan voor herstel, beheer en ontwikkeling van het Gorecht. Tijdens twee inloopavonden begin dit jaar in Engelbert en Noordlaren hebben we de eerste ideeën van inwoners verzameld. Deze bundelen we met input van andere partijen en verwerken we in een programmaplan. We hopen in 2025 de plannen en financiering rond te hebben, zodat we in 2026 echt aan de slag kunnen.”

Toekomstbestendig beheer

Janneke: “Het Gorecht is een prachtig gebied om in te wandelen en fietsen. Veel mensen zien het als puur natuur, maar het is grotendeels cultuurlandschap. Zonder onderhoud verdwijnen houtwallen, hagen en andere kenmerkende elementen, en daarmee ook de dieren die hiervan afhankelijk zijn.” Daarom zet Mooi Gorecht zich in voor gezamenlijk en duurzaam beheer. “Je wilt dat landschapselementen goed beheerd worden, zodat ze blijven bestaan. Soms worden houtwallen verwijderd omdat men niet weet hoe belangrijk ze zijn. Kennis over de geschiedenis van het landschap is daarom cruciaal. Vroeger dienden houtwallen als veekeuring, met stekelige struiken onderaan en grotere bomen erboven. Zonder onderhoud verdwijnen die struiken, en blijft er alleen een bomenrij over die op de lange termijn ook verdwijnt.

In het Gorecht zijn veel verschillende grondeigenaren. Dit zorgt er ook voor dat het landschap op vele manieren beheerd wordt. We willen met z’n allen het kwalitatieve landschapsbeeld bewaren en versterken, onafhankelijk van de eigenaar van het stuk grond.

Door dit zo veel mogelijk in samenwerking te doen en lokale kennis te delen hopen we een groen en gezond gebied te behouden waar bewoners en bezoekers trots op zijn. Niet statisch, maar robuust om de toekomst aan te kunnen.”

Aan de slag met het verhaal van landschap, erfgoed, mens en water

Het programma Herstel Cultuurlandschap Waddenkust is van start

“We kunnen
van elkaar
leren door
kennis te
delen.”

Schotbalkhuisjes, dijkcoupures, slaperdijken, duikers en sluizen – onmisbare landschapselementen die het Waddengebied zijn karakter geven. Binnen het programma Herstel Cultuurlandschappen Waddenkust zetten we ons in voor het behoud en herstel van dit bijzondere erfgoed. Dit doen we samen met Stichting Landschap Noord-Holland, Landschapsbeheer Friesland en Visit Wadden. Een unieke samenwerking, want nog nooit eerder werkten we in zo’n groot samenwerkingsverband aan het landschap langs de waddenkust. Ook gemeenten, waterschappen en provincies sluiten zich aan bij deze brede aanpak van het binnendijkse land, zodat dit waardevolle gebied behouden blijft voor de toekomst.

Afgelopen oktober kregen we het goede nieuws binnen, we mogen starten! Met dit programma kunnen we de biodiversiteit in het gebied vergroten en de cultuurhistorische kenmerken van het landschap herstellen en bewaren.

Herstellen en in de kijker zetten

Veel van de kenmerkende landschapelijke cultuurhistorische elementen aan de waddenkust zijn verwaarloosd of verdwenen. Onder andere daar gaan we in dit programma iets aan doen. Marloes Schreuder, projectleider vanuit Landschapsbeheer Groningen: “Het erfgoed heeft een functie en een verhaal, het verhaal van mens en water. Bijvoorbeeld schotbalkhuisjes

en dijkcoupures hebben zo’n verhaal. Ze worden niet meer gebruikt, maar zijn er vroeger wél neergezet om ons tegen het water te beschermen. Daar wil je toch meer over weten? We gaan ze waar mogelijk restaureren en in de kijker zetten. Je kunt dan denken aan het plaatsen van informatieborden, het ontwikkelen van wandelroutes en het creëren van ontmoetingsplekken.”

Samenwerking langs de hele waddenkust

Het Waddenfonds kende het eerste bedrag van bijna 3 miljoen euro toe. De provincies hebben toegezegd en ook de gemeentes en waterschappen dragen bij. In totaal gaat het om zo’n 7,7 miljoen euro. Marloes: “Door deze

Biodiversiteit op een Groningse slaperdijk
(Bron: Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels)

enorme gezamenlijke aanpak gaan we echt stappen zetten. We kunnen de projecten hierdoor gewicht meegeven en, waar dat mogelijk is, uniformiteit aanbrengen. Verschillende provincies pakken op dit moment hun projecten op verschillende manieren aan.”

Van elkaar leren

Door samen te werken kunnen we meer voor elkaar krijgen. Iedere provincie gaat bijvoorbeeld aan de slag met projecten voor het vergroten van de biodiversiteit op slaperdijken. Slaperdijken zijn binnendijken die niet meer nodig zijn om ons tegen het water te beschermen. Ook gaan we in het hele projectgebied bezig met het vergroenen van dorpen en het buitengebied. We betrekken bewoners hier nauw bij. We kunnen van elkaar leren door kennis te delen en processen te verbeteren.”

Een complex programma vraagt veel organisatie

Landschapsbeheer Groningen is verder van het programma en dus verantwoordelijk voor het bijhouden van de financiële administratie en het bewaken en rapporteren over de voortgang naar het Waddenfonds en de provinciebesturen. Een mooie rol waarvan Marloes haar hart sneller

gaat kloppen: “Het is een complex programma met veel partijen. Tot nu toe hebben we vooral veel gedaan om de programmaorganisatie op te zetten. Bepalen hoe we alles met elkaar doen, onderlinge afspraken vastleggen, het ophalen van andere toegezegde financiering en het bepalen welke projecten we wanneer starten.”

Een andere achtergrond

Voor Marloes is werken in het landschap nieuw, maar het werken aan grote en complexe projecten niet: “Tot ongeveer een jaar geleden heb ik in de IT en financiële wereld gewerkt als projectleider. Dat had niets met groen te maken. Wel had ik al een groen hart, en een project leiden kun je in principe overal. Ik zocht een nieuwe richting en

schreef drie woorden voor mezelf op: natuur, mensen en geschiedenis. Toen kwam er een vacature bij Landschapsbeheer Groningen voorbij. Het was wel heel toevallig dat mijn drie woorden bijna letterlijk de pijlers van de organisatie zijn! Zodoende kwam ik hier terecht. In mijn rol als projectleider voor Herstel Cultuurlandschap Waddenkust komen mijn organisatorische vaardigheden goed van pas. Het is fijn dat ik die kan inzetten voor dit doel. Software bouwen is leuk en de financiële wereld moet ook draaien, maar ik vind het wel tof dat ik later eens door het landschap rijd en kan zeggen, hier heb ik aan meegewerkt. Zo’n schotbalkhuisje staat er dan toch maar mooi omdat wij dat samen met bewoners hebben gedaan.”

Schotbalkhuisje

GROEN TALENT

Jeroen Knol

Jeroen Knol is werkvoorbereider bij Landschapsbeheer Groningen en combineert zijn passie voor groen met zijn ervaring in de praktijk. Hij begon zijn carrière als hovenier en werkt nu met plezier aan de vertaalslag van plannen naar uitvoering.

Loopbaan

Jeroen kwam drie jaar geleden bij Landschapsbeheer Groningen terecht als werkvoorbereider. Zijn rol is verbindend en dat maakt het werk voor hem zo leuk: “Ik ben een ochtendmens. Ik begin graag vroeg en vind het fijn om de buitendienst nog even te spreken voor ze op pad gaan.” Jeroen solliciteerde aanvankelijk als meewerkend voorman, maar werd gevraagd werkvoorbereider te worden. Ondanks dat hij in het diepe sprong, wist hij met zijn ervaring een eigen werkwijze te ontwikkelen, waarbij het creëren van binding met de buitendienst zijn eerste doel was.

Samenwerking

Jeroen werkt nauw samen met collega's Martieu en Lisa op de werkvoorbereiding. Ze houden overzicht over alles wat van de planmatige kant naar de uitvoeringskant gaat. “Verbinding tussen kantoor en buitendienst is belangrijk. Wat staat er op papier en hoe voeren we dat uit? We zetten veel theoretische kennis om in praktische uitvoeringsplannen,” vertelt Jeroen.

Van hovenier tot werkvoorbereider

Jeroens liefde voor de natuur en groen begon al vroeg. Na een opleiding tot hovenier werkte hij voor de Rijksuniversiteit Groningen, waar hij tuinen, sportvelden en bomen verzorgde. Na 12 jaar werd hij coördinator bij een uitzendbureau. Uiteindelijk maakte hij de stap naar Landschapsbeheer Groningen, waar hij samen met collega's een stempel op het landschap drukt. “Je laat iets achter. Als ik door de provincie rij dan zeg ik tegen mijn kinderen: kijk, dat hebben wij gedaan!”

“Als ik door de provincie rij dan zeg ik tegen mijn kinderen: kijk, dat hebben wij gedaan!”

Mijn mooiste projecten

Jeroen werkt graag aan projecten met culturele en historische waarde. Een van zijn favoriete projecten is het herstel van graven voor Groninger Kerken. “Het heeft veel raakvlakken met archeologie en cultuurhistorie. Het herstellen van graven is altijd maatwerk,” zegt Jeroen. Ook de aanleg van de tuin van het Wierdenmuseum in Ezinge is een project waar hij trots op is. “Het

Jeroen maakt graag foto's als hij buiten is, zoals deze tijdens de oplevering van de opgeknapte begraafplaats in Feerwerd.

hele traject was bijzonder, met veel overleggen met verschillende partijen. Het resultaat is een mooie tuin die ontworpen is naar de kenmerken van het wierdenlandschap.”

Samen met de buitendienst

Bij Landschapsbeheer Groningen ziet Jeroen een project groeien van tekening tot uitvoering. “Ik probeer met de buitendienst mee te gaan, al zou ik dat liever nog vaker willen. En ik doe dat niet alleen als de zon schijnt, ook als het weer slecht is. Ik weet waar mensen tegenaanlopen, hoe het voelt om in de regen te werken. Je leert elkaar beter kennen en bouwt wederzijds respect op. Ik ben echt trots op onze buitendienst. Samen zorgen we voor een prachtig landschap!”

BOTANISCH SCHETSBOEK

Kievitsbloem

Fritillaria meleagris

De kievitsbloem- *Fritillaria meleagris* - is een oorspronkelijk een wilde plant die opvalt door zijn lieflijk hangende bloem met mooie patroontjes en daarom nogal geliefd is om te plukken. Dat is niet verstandig want de soort is vrij zeldzaam en bedreigd.

De plant doet het vooral goed op de klei in beekdalen.

In Groningen komen deze bloemen alleen nog voor als stinzenflora, een bijzondere groep verwilderende voorjaarsbloemen: bol-, knol- en wortelgewassen die vanaf circa de 16e eeuw werden (en worden!) aangeplant op borgen en buitenplaatsen.

Copyright Georgine M. Sower 2025

Er is een witte variant, heel bijzonder. Deze bloeit in het wild nog als enige plek ter wereld in de provincie Groningen (volgens Natuurmonumenten). De bloem is sporadisch te vinden in polder Het Oosterland bij Haren. Rond 1900 bloeiden hier nog duizenden exemplaren.

Het blokpatroon op de bloemdekbladen doet een klein beetje denken aan kievitseitjes, vandaar de naam.

WANDELROUTE

Ommetje Garmerwolde

Een dorp met geschiedenis en leven
7,6 km

Op een steenworp van de stad Groningen ligt Garmerwolde, een dorp met een rijke historie. Wandelend door het open Groningse landschap ervaar je de rust en de verhalen die het gebied te bieden heeft.

De imposante kerk met haar vrijstaande toren is een markant herkenningspunt, terwijl het Damsterdiep herinnert aan de tijd dat het water een belangrijke rol speelde in handelsroutes.

De Stadsweg, ooit een belangrijke handelsroute naar Duitsland, is nu een aangename wandelroute. In de wintermaanden trokken bewoners hier soms met arrensleeën naar de kerk. De polders en sluizen laten zien hoe mensen hier al eeuwenlang het water beheersen.

Waar vroeger handel en scheepvaart de regio bepaalden, vind je nu rust en

ruimte. Weilanden strekken zich uit tot aan de horizon, afgewisseld met karakteristieke boerderijen.

Benieuwd hoe Garmerwolde er vroeger uitzag? Onderweg kom je QR-codes tegen die oude foto's en verhalen tot leven brengen.

Startpunt

Kerk Garmerwolde, Dorpsweg 69

Bewegwijzering

Volg de geel-rode voetjes

Meer informatie

Bekijk de hele route op www.routesingroningen.nl/wandelroutes/ommetje-garmerwolde.

Scan de QR-code

